

2023, 12 (2), 845-866 | Araştırma Makalesi

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurular Bağlamında Ailede Ortaya Çıkan Sorunların Analizi: İstanbul Örneği

Ahmet KAŞDİBİ¹

Öz

Toplumların varlığı ve devamı açısından en önemli kurum olan aile, özellikle son 50 yılda geçirmiş olduğu dönüşümler nedeniyle tarih boyunca görülen en büyük çözülmeyi yaşamaktadır. Bu nedenle, günümüz hukuk sistemleri, ailede ve özellikle eşler arasında yaşanan çatışma ve anlaşmazlıkların sonlandırılması için farklı arabuluculuk yöntemleri geliştirerek ortaya çıkan sorunlara çözüm arayışına girmiştir. Hukuki normların yanında dini ve ahlaki ilkeler temelinde uygulanan çözüm yöntemleri de geçmişte olduğu gibi günümüzde de kullanılmaktadır. Bu açıdan bu çalışmada İslam temelli ilkeler doğrultusunda aile içi ve özellikle eşler arası sorunlarda dini danışmanlık faaliyetleri yürüten Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan başvurular İstanbul örnekleme bağlamında ele alınmıştır. Araştırmada 2016-2021 yılları arasındaki 5 yıllık süreç içerisinde İstanbul genelindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan başvurular ele alınmıştır. 2016-2021 yılları arasında İstanbul'daki bürolara yapılan başvurular incelendiğinde, "aile, çocuk, evlilik-nikâh-boşanma, genç, kadın, sağlık ve sosyal durumlar" şeklinde ana başlıklara ayrıldığı görülmüştür. Başvurular arasında en fazla başvuru 6328 adet ile "evlilik-nikâh-boşanma" ana başlığında olmuştur. "Aile" ana başlığı 5369 adet başvuru ile ikinci sırada yer almış, onu 1500 başvuru adedi ile "sağlık" ana başlığı izlemiştir. "Sosyal Durumlar" ana başlığı ise toplam 186 başvuru ile son sırada yer almıştır. Çalışmada bu ana konular ve alt başlıkları incelenerek bazı veriler ışığında değerlendirmeleri yapılmıştır. Yine bu çalışmada, Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi çerçevesinde bu büroların çalışma esaslarına, büroların misyonuna ve dini danışmanlara yönelik önerilere yer verilmiştir. Bu çalışma ile ayrıca, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında faaliyetleri yürüten din görevlilerinin aile içi ve özellikle eşler arası sorunların çözümüne yönelik olarak başvuru yapanlara katkılarının neler olabileceğine dair tespitlerin yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile ve Dini Rehberlik Büroları, Aile, Arabuluculuk, Eşler, Aile Hakemliği, İslam Dininde Arabuluculuk

Kaşdibi, A. (2023). Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurular Bağlamında Ailede Ortaya Çıkan Sorunların Analizi: İstanbul Örneği . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 12 (2) , 845-866 .
<https://doi.org/10.15869/itobiad.1225346>

Geliş Tarihi	27.12.2022
Kabul Tarihi	02.04.2023
Yayın Tarihi	18.06.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul, Türkiye, ksdbahmet.52@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0124-1813

2023, 12 (2), 845-866 | Research Article

Analysis of Family Problems in the Context of Applications to Family and Religious Guidance Offices: The Case of Istanbul

Ahmet KAŞDİBİ¹

Abstract

The family, which is the most important institution in terms of the existence and continuation of societies, is experiencing the greatest disintegration throughout history, especially due to the transformations it has undergone in the last 50 years. For this reason, today's legal systems have sought solutions to emerging problems by developing different mediation methods to end conflicts and disagreements in the family and especially between spouses. In addition to legal norms, solution methods applied on the basis of religious and moral principles are also used today as in the past. In this respect, in this study, applications made to the Family and Religious Guidance Offices, which carry out religious counseling activities in family and especially between spouses, in line with Islamic-based principles, are discussed in the context of Istanbul sample. In the research, the applications made to the Family and Religious Guidance Offices throughout Istanbul during the 5-year period between 2016-2021 were examined. When the applications made to the offices in Istanbul between the years 2016-2021 are examined, it is seen that they are divided into main headings as "family, children, marriage-nuptial-divorce, youth, women, health and social situations". Among the applications, the highest number of applications was in the main title of "marriage-nuptial-divorce" with 6328. The main title "Family" took the second place with 5369 applications, followed by the main title "health" with 1500 applications. The main title of "Social Situations" was in the last place with a total of 186 applications. In the study, these main topics and sub-headings were examined and evaluations were made in the light of some data. Again in this study, within the framework of the Directorate of Religious Affairs Family and Religious Guidance Offices Working Directive, the working principles of these offices, the mission of the offices and suggestions for religious counselors are included. This study also aims to determine the possible contributions of the religious officials who carry out activities in the Family and Religious Guidance Offices for the solution of the problems within the family and especially between the spouses.

Keywords:Family and Religious Guidance Offices, Family, Mediation, Spouses, Family Arbitration, Mediation in Islam

Kaşdibi, A. (2023). Analysis of Family Problems in the Context of Applications to Family and Religious Guidance Offices: The Case of Istanbul . Journal of the Human and Social Science Researches , 12 (2) , 845-866 . <https://doi.org/10.15869/itobiad.1225346>

Date of Submission	27.12.2022
Date of Acceptance	02.04.2023
Date of Publication	18.06.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Dr., Ministry of National Education, Istanbul, Turkey, ksdbahmet.52@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0124-1813

Giriş

Bir toplumun ayakta kalabilmesi, varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için, sahip olduğu kurum ve yapıların da sağlam olması önem arz etmektedir. Aksi takdirde toplumu oluşturan unsurların birindeki hastalık ve sorunlar, toplumu oluşturan diğer yapıları da olumsuz etkileyerek, bir anlamda toplumun çöküşüne zemin hazırlamaktadır.

Aile, bir toplumun temelini oluşturan kurumların başında gelmektedir. Bu önemi sebebiyle ailede eşler arası ilişkilerde yaşanan sorunların çözümünde aile büyüklerinin, akrabaların, komşuların ve arkadaşların devreye girmesi gibi geleneksel yöntemlerin yanı sıra, ailenin korunması noktasında din, ahlak ve hukuk normları da zaman zaman birlikte, zaman zaman da kendi alanları doğrultusunda ayrı ayrı devreye girmiştir. Ancak bunların her üçünü de bünyesinde barındıran dini ilkeler her zaman gündemdeki yerini koruyarak insanlar arası ilişkilerde belirleyici rol oynamıştır.

Türkiye’de Cumhuriyet öncesi dönemde şer’i ve örfi hukukun mahkemeler tarafından birlikte uygulanması sebebiyle ailede ve eşler arasında ortaya çıkan sorunların çözümünde alternatif yöntemlere başvurulması mümkündür. Günümüzde ise mahkemeler tarafından verilen kararların sadece beşeri temellere dayalı Medeni Kanun çerçevesinde çözüm üretmeye çalışması nedeniyle, din temelli alternatif çözüm arayışlarına olan ilgi ve ihtiyaç devam etmektedir. Günümüzde bu çerçevedeki faaliyetler Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları tarafından yürütülmektedir.

Aile ve Dini Rehberlik Büroları 10 Ekim 2003 tarihinde Ankara, Adana, İstanbul, İzmir, Samsun ve Elazığ’da “Aile Büroları” adıyla ilk defa kurulmuştur ve günümüzde tüm illere yayılmış halde çalışmalarına devam etmektedir.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında yapılan çalışmaların aile sorunlarının çözümü noktasında büyük bir boşluğu dolduracağını göstermesi açısından Türkiye genelinde sadece 2018 yılında bu bürolara 14012 başvurunun yapılmış olması, başvuruların 9645 tanesinin aile, evlilik ve boşanma konularıyla ilgili olması ve sayısal olarak da en çok başvuru alan konular olması önemlidir. Bu durum hem aile birliğinin muhafazası hem de boşanma anlaşmazlıklarının çözümü açısından dini rehberliğin etkili olabileceğini göstermektedir (Temel, 2019, s. 331).

Bu büro ve merkezlerdeki faaliyetleri ele alan ve inceleyen kapsamlı bir çalışma henüz yapılmış değildir. Makale düzeyindeki çalışmalara birkaç örnek olmak üzere Ahmet Temel’in “İslam Aile Hukukundaki Arabulucu-Hakemlik Uygulamasının Türkiye’de Aile Arabuluculuğuna Muhtemel Katkıları” adlı çalışmasında yukarıda ifade edildiği üzere Türkiye genelinde 2018 yılına ait yalnızca sayısal verilere yer verilmiştir. Yine Cengiz Mürsel ve Fatma Onur’un “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Problemlere Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Katkısı (Bingöl Örneği)” adlı çalışması Bingöl iline ait bölgesel bir çalışmadır. Nurullah Altaş ve Yasemin Angın’ın “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psikososyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında ise 2014 yılının ilk 10 ayında, Türkiye genelinde bulunan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan başvuruları ele alınmıştır.

Bu çalışmada, İstanbul'daki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan başvuruları ele alınmıştır. Çalışmada, öncelikle Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının çalışma esasları hakkında, Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi³ çerçevesinde bilgilere ve büroların misyonuna yer verilmiştir. Daha sonraki bölümde ise 2016-2021 yılları arasında İstanbul'daki ADRB'lere yapılan ana başvuru konuları alt başlıkları ile birlikte veriler çerçevesinde incelenmiştir. Makale, konuyla ilgili değerlendirmeler yapan, ADRB çalışanlarının daha donanımlı hale gelmesi için gereken hususlar ile ADRB çalışmalarının daha işlevsel olmasını sağlayacak hususları öneren bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Çalışma Esasları

Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesinde Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının amacı şu şekilde belirtilmiştir:

“Aile hakkında toplumun dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak, aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak, aile bireylerine sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler sonucu karşı karşıya kaldığı riskler ve yeni sorun alanları karşısında güçlendirmek için manevi destek hizmeti sunmak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde anılan Bakanlığa bağlı kurum ve kuruluşlarda dinî rehberlik ve manevi destek hizmeti sunmak, halkımızın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dinî içerikli sorunlarının çözümüne katkı sağlamak, gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmak, öğrenci yurdu, gençlik merkezi, fabrika vb. gibi mekânlarda dinî içerikli programlar düzenlenmek” (Madde, 5).

Yine Yönergeye göre Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının çalışma usul ve esaslar ile ilgili olarak, görüşmelerin bürolarda yüz yüze şeklinde olabileceği gibi, telefonla ya da e-posta yoluyla da başvuru olabileceği, görüşme esnasında muhatabın kişisel durumunun ve yaşadığı çevrenin sosyal yapısının dikkate alınması, başvuru yapanların kimlik bilgilerinde gizlilik ilkesine riayet edilmesi ve bilgilerin amacı dışında kullanılmaması gerektiği, yapılan görüşmelerde diğer kurum veya kuruluşları ilgilendiren hususlara vâkıf olduğunda bilgilendirme yükümlülüğünün olduğu, bürolarda bireysel danışmanlık hizmetlerine ilave olarak, geniş kitlelere hitap eden bilgilendirici ve eğitici faaliyetlerin de yapılabilmesi, faaliyetlerin sadece aileler ve eşlerle sınırlı olmadığı, ayrıca toplumun desteğe muhtaç diğer gruplarına yönelik faaliyetlerin de yürütülebileceği hususları üzerinde durulmuştur (Madde, 9). Diğer kurumlarla iş birliği yapıyor olmaları, bu büroların kurumsal bir hizmet yürüttüğüne işaret etmektedir.

Bu bürolardaki faaliyetler gelişigüzel yapılmamaktadır. Bu faaliyetleri yürütecek personelin seçiminde bazı kstaslara dikkat edilmektedir. Örneğin bu bürolardaki işlemler öncelikle alanla ilgili bazı eğitimlere katılmış sahasında uzman görevliler

³ Bu Yönerge 23/07/2015 tarihli ve E.14480 sayılı Başkanlık onayı ile yürürlüğe girmiştir.

tarafından yürütülmektedir (Madde, 7). Görevli seçimindeki bu hassasiyet bürolarda aile vb. konulara verilen önemi göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Bürolarda, aile ile ilgili konular dâhil bütün faaliyetler planlı, programlı bir şekilde yürütülmekte, denetime ve kontrole tabi tutulmaktadır (Madde, 9/8). Bu kontrol sistemi, büro görevlilerinin çalışmalarını daha disipline olarak yürütmelerini bir anlamda zorunlu kılmaktadır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Misyonu

Türkiye’de yıllar geçtikçe özellikle de son yıllarda evlenme ve boşanma sayıları arasındaki makas daralmakta, boşanma sayıları hızlı bir artış göstermektedir. Aşağıda tabloda yer alan ve yıllara göre giderek artan boşanma sayısındaki artış hızı bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 1: Evlenme ve Boşanma Sayıları (2001-2022)

Evlenme sayısı, kaba evlenme hızı, boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı, 2001-2022				
Yıl	Evlenme sayısı	Kaba evlenme hızı	Boşanma sayısı	Kaba boşanma hızı
2001	544 322	8,35	91 994	1,41
2002	510 155	7,73	95 323	1,44
2003	565 468	8,47	92 637	1,39
2004	615 357	9,10	91 022	1,35
2005	641 241	9,37	95 895	1,40
2006	636 121	9,18	93 489	1,35
2007	638 311	9,10	94 219	1,34
2008	641 973	9,04	99 663	1,40
2009	591 742	8,21	114 162	1,58
2010	582 715	7,97	118 568	1,62
2011	592 775	7,99	120 117	1,62
2012	603 751	8,03	123 325	1,64
2013	600 138	7,88	125 305	1,65
2014	599 704	7,77	130 913	1,70
2015	602 982	7,71	131 830	1,69
2016	594 493	7,50	126 164	1,59
2017	569 459	7,09	128 411	1,60
2018	554 389	6,81	143 573	1,76
2019	542 314	6,57	156 587	1,90
2020	488 335	5,86	136 570	1,64
2021 ^(r)	563 140	6,69	175 779	2,09
2022	574 358	6,76	180 954	2,13

TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022

Kaynak: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

(r) Evlenme ve boşanma verileri güncel idari kayıtlarla revize edilmiştir.

Boşanma sayılarındaki artışın elbette birçok nedeni vardır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de şehirleşme ve beraberinde getirdiği zorluklardır. Şehre gelen aileler tutum ve davranış konusunda bir takım bocalamalar yaşamaktadır (Karlı, 2019, s. 8). Çünkü sanayileşme ve şehirleşme alışlagelmiş sosyal ilişkileri büyük oranda değiştirmiş, bu değişimden aile kurumu da etkilenmiş, sonuçlarından da olumsuz anlamda nasibini almıştır. (Aktay, 2004, s. 71).

Şehirlere göçler aynı zamanda dede, nine gibi aile büyüklerinin de yer aldığı geçmişte daha yaygın olan geleneksel geniş aile yapısından (Tezcan, 2010, s. 135; Ortaylı, 2004, s.

61), anne, baba ve varsa çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısına geçiş yapmak anlamına gelmektedir. Aile yapısındaki bu köklü değişim, eşlerin karşılaştıkları sorunlarda kendilerine destek verecek ve yardımcı olacak aile büyüklerinden çoğunlukla uzak kalmaları sonucunu doğurmuştur.

Genelde tüm inanç sistemleri ve gelenekler aile büyüklerine, evliliğe yeni adım atan karı-kocanın sadece iyi günlerinde değil zor zamanlarında da yanlarında olma sorumluluğu yüklemektedir. Zira karı-kocanın mutluluğu aile büyüklerinin de mutlu olmaları anlamına gelirken, diğer taraftan onların mutsuzluğu aile büyüklerinin de mutsuzluğu anlamına gelmektedir. Bundan dolayı aile büyüklerinin yakınında yaşanan aile içi sorunların, onların araya girmesiyle büyümeden engellenmesi ya da onların desteğiyle hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması ihtimali oldukça yüksektir.

2021 yılı TÜİK verilerine göre boşanmaların %33,6'sı evliliklerin ilk 1-5 yılında, %20,9 ise 6-10 yılı arasında gerçekleşmiştir. Evliliklerin ilk 10 yılında gerçekleşen boşanmaların toplamda %54,5 gibi yüksek ve toplumun temeli olan aile kurumu adına düşündürücü bir orana sahiptir. Bu sorun günümüzdeki ekonomik şartların bir gereği olarak, aile büyüklerinden uzakta çalışan karı-kocanın artan iş yükü ve stresin oluşturduğu gerilimi doğru bir şekilde yönetememeleri ya da bu konuda kendilerine destek olabilecek aile büyüklerinin desteğinden yoksun olmalarından kaynaklanmaktadır.

Geleneksel geniş aile yapılarında eşler arası ihtilaflar, çatışmalar ve anlaşmazlıklar, ailedeki büyüklerin devreye girerek anında müdahaleleriyle çözüme kavuşturulabiliyordu. Ancak günümüzde şehirleşmeyle beraber büyüklerden uzak yerlerde ikametler başlamış, aileler küçülmüş vedolayısıyla özellikle yeni evlenen eşler, aralarında ortaya çıkan ihtilafların çözümü noktasında kendilerine yardım edecek aile büyüklerinden ve diğer akrabalarından mahrum kalmıştır. Bu sebeple son yıllarda her ne kadar aile büyüklerinin eşler arasındaki sorunları çözme görevini arabulucu sıfatıyla aile danışmanlığı yapan kişiler veya kurumlar almış olsa da meslek icabı ifa edilen bu görevler, duygusallığın ağır bastığı aile kurumunda, aile büyüklerinin hissiyatını vermekten uzak kalmıştır (Yaşa ve Yücer, 2019, s. 3).

Diğer taraftan, geçmişten günümüze eşler arası sorunların çözümü de dâhil olmak üzere aile ilişkilerinde genel olarak din, ahlak ve hukuk kuralları belirleyici olmuştur. Ancak, diğerlerinden farklı olarak dinî kuralların ortaya koyduğu çözümler, kendilerine uyulmaması durumunda uhrevi yaptırımlarının da olması nedeniyle çözüm noktasında her zaman daha avantajlı olmuş ve bu nedenle de toplum tarafından kabul görmüştür.

Bu açıdan bakıldığında nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'de, dini ilkeleri temel alarak aile ve özellikle eşler arası sorunlara çözüm üretmeye çalışan ADRB çalışmaları oldukça önem arz etmektedir. Eşler arası sorunlardabir anlamda manevi danışmanlık veya arabuluculuk yapan bu büronun temel aldığı en önemli dini referans ise şu ayettir: *"Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır"* (en-Nisâ 4/35).

Temel referansı bu ayet olan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görev yapan din görevlileri, eşler arası ilişkilerde karşılıklı sevgiye, saygıya, hak ve hukuka dikkat çeken ayetler (el-Furkân 25/54; er-Rûm 30/21; en-Nisâ 4/19; el-Bakara 2/228) ile Hz. Peygamberin *"Ashâbım! Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Vasiyetimi tutunuz.*

Zira onlar sizin idarenize ve himâyenize verilmişlerdir. Şunu bilin ki, sizin kadınlar üzerinde haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır” (Tirmizî “Radâ” 11); *“Meşru olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey boşamadır”* (Ebû Dâvûd, “Talak”, 3) vb. hadisleri ışığında kendilerine başvuran eşlere karşılıklı hak ve sorumluluklarını hatırlatarak, küçük sorunlar sebebiyle evliliği bitirecek girişimlerin dini açıdan da ağır vebali olduğu hususunda muhataplara uyarılarda bulunmaktadırlar. Bu açıdan, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan başvurularla ilgili yürütülecek faaliyetlerin, temelde manevi danışmanlık hizmeti anlamında ne kadar önemli olduğu ortadadır.

Yaptıkları çalışmaların önemine rağmen, Aile ve Dini Rehberlik Büroları faaliyetlerinin sorunların çözümüne ne oranda katkı sağladığı ilgili net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Her ne kadar olumlu anlamda bireysel dönüşler olduğu ifade edilse de sonuçlarla ilgili takip sisteminin olmaması bu konuda net bir bilgiye ulaşmayı imkânsız kılmaktadır. Diğer taraftan, bu bürolara yapılan başvuru sayıları dikkate alındığında bir çözüm merkezi olarak tercih ediliyor olması, sorunlara olumlu anlamda önemli katkılar yaptığının bir göstergesidir.

İstanbul’daki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında Yapılan Çalışmalar

Aşağıda tabloda görüldüğü üzere 2016-2021 yılları arasında İstanbul’daki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına toplamda 15888 başvuru⁴ olmuştur. Toplam başvuru sayısının ana konularına ve alt başlıklarına sayısal dağılımı aşağıda tabloda belirtildiği gibidir.

Tablo 2: İstanbul’daki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvuru Sayıları

Başvuru Ana Konuları ve Başvuru Sayıları (2016-2021 Yılları Arası)									
Ana Konular	Aile	Çocuk	Evlilik Nikâh Boşanma	Genç	Kadın	Sağlık	Sosyal Durumlar	Başvuru Yapan	Başvuru Yapan Eğitim Durumu
Alt Başlıklar	Aile İçi İletişim 125	Anne-Babaya Karşı Sorumluluklar-110	Aldatma / Zina-704	Ergenlik Dönemi Problemleri-212	Cinsel taciz / tecavüz-50	Aile İçi Cinsel Problemler-208	Batıl İnanç-Sihir-Büyü-169	Erkek-2302	Avukatlık Stajı-2
	Aile İçi Şiddet-174			Gençlerle İletişim-280	Eş Olarak Erkek-2	Aile Planlaması-189	İntihar-17	Kadın-13586	Doçentlik-7
	Aile ve Sosyal Hayat-Akraba İlişkileri-7	Çocuk Eğitimi-250	Boşanma / Boşanma Sonrası Sorunlar-2998	Gençlik Dönemi İnanç Problemleri-262	Evlat Olarak Erkek-1	Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri-123			Tıpta Uzmanlık-8
	Ailede İbadet Hayatı-3	Çocuk Hakları-259	Evlilik Öncesi / Nişanlılık dönemi-730	Teknoloji Bağımlılığı-47	İslam’da Kadın Hakları-613	Farklı Cinsel Tercihler-105			İlkokul-2001
	Ailede Rol Dağılımı-1				Kadına Yönelik Şiddet-111	Kürtaj-301			İlköğretim/Ort.-1198
	Aileyi Ayakta Tutan Değerler - Sevgi-Saygı-Vefa-Merhamet-8	Çocuk İhmal-İstismarı-30			Töre / Namus Cinayetleri-6	Psikolojik Problemler-436			Yüksek Okul (Ön Lisans)-191
	Akrabalarla İlişkiler-1846		Küçük yaşta/zorla evlilik-30			Zararlı Alışkanlıklar-139			İmam Hatip Lisesi/İHO-98
	Ekonomik Problemler/Mira	Ebeveyn ve Çocuk							Lisans Tamamlama-236

⁴ İstanbul ADRB İl Koordinatörlüğü yayımlanmamış karteks verileri (2022)

	s-1113	İletişimi-272							
			Evlilik-Nikah-Boşanma-1866						Lisansüstü/Master/Doktora-178
	Eşler arası İletişim-1248								Lise/Mes. Lis.-3263
	Eşlerin Hak ve Sorumlulukları-842								Okur - Yazar-336
	Evlilik Öncesi Hazırlıklar-Nikah-Mehir-1								Üniversite-1065
	Sosyal Medya ve Aileye Etkileri-1								Belirtilmeyen-7305
Toplam	5369	921	6328	801	783	1500	186	15888	15888

Kaynak: İstanbul ADRB İl Koordinatörlüğü yayımlanmamış karteks verileri (2022).⁵

Tablo'ya göre "Aile" ana başlığında toplam 5369 başvuru olmuştur. Başvuruların alt başlıklara sayısal dağılımı şu şekildedir: Aile İçi İletişim 125, Aile İçi Şiddet-174, Aile ve Sosyal Hayat-Akraba İlişkileri-7, Ailede İbadet Hayatı-3, Ailede Rol Dağılımı-1, Aileyi Ayakta Tutan Değerler - Sevgi-Saygı-Vefa-Merhamet-8, Akrabalarla İlişkiler-1846, Ekonomik Problemler/Miras-1113, Eşler Arası İletişim-1248, Eşlerin Hak ve Sorumlulukları-842, Evlilik Öncesi Hazırlıklar-Nikâh-Mehir-1, Sosyal Medya ve Aileye Etkileri-1.

"Çocuk" ana başlığında toplam 921 başvuru olmuştur. Başvuruların alt başlıklara sayısal dağılımı şu şekildedir: Anne-Babaya Karşı Sorumluluklar-110, Çocuk Eğitimi-250, Çocuk Hakları-259, Çocuk İhmal-İstismarı-30, Ebeveyn ve Çocuk İletişimi-272.

"Evlilik-Nikâh-Boşanma" ana başlığında toplam 6328 başvuru olmuştur. Başvuruların alt başlıklara sayısal dağılımı şu şekildedir: Aldatma/Zina-704, Boşanma/Boşanma Sonrası Sorunlar-2998, Evlilik Öncesi/Nişanlılık Dönemi-730, Küçük Yaşta Zorla Evlilik-30, Evlilik-Nikâh-Boşanma-1866.

"Genç" ana başlığında toplam 801 başvuru olmuştur. Başvuruların alt başlıklara sayısal dağılımı şu şekildedir: Ergenlik Dönemi Problemleri-212, Gençlerle İletişim-280, Gençlik Dönemi İnanç Problemleri-262, Teknoloji Bağımlılığı-47.

"Kadın" ana başlığında toplam 783 başvuru olmuştur. Başvuruların alt başlıklara sayısal dağılımı şu şekildedir: Cinsel taciz/tecavüz-50, Eş Olarak Erkek-2, Evlat Olarak Erkek-1, İslam'da Kadın Hakları-613, Kadına Yönelik Şiddet-111, Töre/Namus Cinayetleri-6.

"Sağlık" ana başlığında toplam 1500 başvuru olmuştur. Başvuruların alt başlıklara sayısal dağılımı şu şekildedir: Aile İçi Cinsel Problemler-208, Aile Planlaması-189, Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri-123, Farklı Cinsel Tercihler-105, Kürtaj-301, Psikolojik Problemler-436, Zararlı Alışkanlıklar-139.

"Sosyal Durumlar" ana başlığında toplam 186 başvuru olmuştur. Başvuruların alt başlıklara sayısal dağılımı şu şekildedir: Batıl İnanç-Sihir-Büyü-169, İntihar-17.

⁵ Tablodaki veriler İstanbul Müftülüğünün izni ile İstanbul ADRB İl Koordinatörlüğünden alınan 2016-2021 yıllarına ait yayımlanmamış karteks verilerinden derlenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki bilgilere göre 11697 adet ile en çok başvuru “Aile (5369)” ve “Evlilik-Nikâh-Boşanma (6328)” konularında olmuştur. Tabloda yer alan konulara yapılan toplam başvuru sayısı 15888 olduğuna göre, bu iki alanla ilgili başvuru sayısı oldukça yüksektir. Bu bilgiler ışığında, aile içi çatışmalara ve özelde eşler arasında yaşanan sorunlara çözüm arayışları noktasında, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının danışılan ve tercih edilen kurumlardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

İstanbul’daki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvuru Konularının Değerlendirilmesi

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının yaptıkları faaliyetlerin önemini daha iyi anlayabilme açısından, yapılan başvuruların niceliği ve niteliğinin analizleri de önem kazanmaktadır. Çalışmada, nüfusu itibarıyla Türkiye’nin her kesiminden toplum yapısını temsil etme kabiliyeti açısından İstanbul ilindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan 2016-2021 yılları arasındaki başvuruların değerlendirilmesi yapılmıştır. Başvurular değerlendirilirken sorunlara ilişkin olabilecek çözüm önerileri de aynı başlık içinde sunulmuş, ayrı bir başlık yapılmamıştır.

Değerlendirme öncesi başvuru yapanların cinsiyet ve eğitim durumları ile ilgili bilgiler vermek faydalı olacaktır. Çünkü başvuranların cinsiyet durumları ve eğitim düzeyleri sorunların çözümünde farklı yaklaşımları gerektirmektedir.

Tablo 2’ye göre, İstanbul genelinde ADRB’lere başvuranlar “cinsiyet” açısından incelendiğinde 15888 başvurudan 13586’sının kadınlara; 2302’sinin erkeklere ait olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar tarafından yapılan başvuru erkeklere göre oldukça yüksektir. Bunun nedeni olarak bu sorunlara daha çok kadınların maruz kalmaları, daha fazla mağdur olmaları ve çözüm için daha çok arayışta olmaları sayılabilir. Erkek, genel anlamda baskın karakter olarak eşine baskı veya yer yer şiddet uygulayarak sorunu çözmeye çalışmakta, sorunları aile dışı kişi veya kurumlarla paylaşıp çözüm aramayı genel olarak gururuna yedirememektedir. Kadın ise örneğin ekonomik bağımsızlığı da yoksa ya kocasının bu tarz tavırlarına katlanmakta ya da çözüm için başka kişi veya kuruma başvurmak durumunda kalmaktadır. Yine toplumda erkeğin herhangi bir konuda bilgisiz olduğunu kabul etmesi ve bunu ifade etmesinin doğru olmadığına dair yanlış algı da bu oranlara etki etmektedir (Aybey, 2015, s. 82)

Başvuranların “eğitim” durumları incelendiğinde Son 5 yılda yapılan 15888 adet başvurudan 3263 adedi “Lise/Meslek Lisesi” mezunlarına; 2001 adedi “İlkokul” mezunlarına; 1198 adedi “İlköğretim/Ortaokul” mezunlarına aittir. Kendini “Okur – Yazar” olarak tanıtan kişi sayısı 336, eğitim durumunu belirtmeyen kişi sayısı ise 7305 olmuştur. Başka bir çalışmada 2256 adet başvurudan 458 adedi eğitim durumu bilinmeyenlere aittir ve yüksek orana sahiptir. Eğitim durumunu belirtmeyenlerin önemli sayılacak bir orana sahip olması, daha çok kartekslerdeki ilgili bölümün boş bırakılmasından kaynaklanıyor olabilir (Aybey, 2015, s. 87).

En çok başvuru yapılan yukarıdaki ilk üç eğitim düzeyine bakıldığında eşler arası sorunların aile içinde çözülemediği, sorunun biraz da zorunlu olarak dışarıya yansıtıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. Çünkü eğitim düzeyi düştükçe ortak zeminde buluşma, müzakere ve istişare süreçleri zorlaşmaktadır.

“İmam Hatip Lisesi/İmam Hatip Ortaokulu” mezunu olanların başvuru sayısı 98 olmuştur. Diğer okul mezunlarına bakıldığında başvuru sayısı oldukça azdır. Buradan İHL ve İHO mezunu karı-koca arasında sorunların az olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Ancak bu okul mezunları, İslam’ın aileye verdiği önem hakkında diğer okul

mezunlarına nazaran daha fazla bilgi sahibi olmakta, ayet ve hadislerde ifade edilen aile içi ve eşler arası ilişkilerde uyulması gereken ilkelerden daha fazla haberdar olmaktadır. Bu nedenle, aileyi dini ilkelerle de temellendirdikleri için, yaşanan sorunlarda olayı fazla büyütmeden, dini sorumluluk bilinciyle süreci sabırla yürüterek sorunları çözebildikleri sonucuna götürebilir.

Öğretim süreçleri farklı da olsa ön lisans, lisans, lisansüstü mezunlarının tümü üniversite mezunu olarak değerlendirildiğinde üniversite mezunlarından başvuranların sayısı 1687 adettir. Bu sayı toplam başvuru sayısının yaklaşık %10'u kadardır ve oldukça düşük bir orana sahiptir. Buradan eğitim düzeyi arttıkça aile içindeki ve eşler arasındaki sorunların çözümünde ortak zeminde buluşulabildiği, eşlerin karşılıklı müzakere ve müşavere yaşanan anlaşmazlıkları aile içerisinde çözüme kavuşturulabildikleri sonucuna ulaşılabilir.

Aile

Tablo 2'deki verilere göre "aile" ana konusu başlığı altında en çok başvuru 1846 adet ile "akrabalarla ilişkiler" alt başlığında olmuştur. Akrabalarla ilişkiler her zaman olumlu seyretmemekte, bu ilişkiler zaman zaman akrabalar arasında çatışmalara da yol açmaktadır (Kızmaz ve Altuğ, 2019, s. 556). Akrabalarla olumsuz ilişkiler, ailedeki genel huzuru tehdit edebileceği gibi özelde eşler arası problemlere de yol açması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü yakın akrabalar bir taraftan eşler arası sorunların çözümüne destek olurken diğer taraftan eşler arası çatışmalarda haklı haksız ayırımı yapmadan bir tarafın tutulması sorunun çözümünü imkânsız hale getirebilmektedir (Köse, 2014, s. 345-346). Aşağıdaki tabloya göre de en yakın akraba olan "aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması" erkeklerde (%) 11,0; kadınlarda (%) 5,4 oranında eşlerin boşanmasına sebep olabilmektedir (Tablo3).

Tablo 3: Cinsiyete Göre Boşanma Nedenleri (2021)

Cinsiyet	İçki	Kumar	Madde bağımlılığı	Dayak/Kötü Muamele	Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama	Aldatma	Sorumsuz ve ilgisiz davranma	Evi terk etme	Çocuk olmaması	Aile büyüklerine karşı saygısız davranma	Aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması	Hakaret ve küfürlü konuşma	Kıskançlık	Ruhsal bozukluk	Ailenin ekonomik durumunun bozulması (iflas vb.)
Erkek	1,0	0,2	0,1	0,8	9,7	8,2	41,2	4,1	1,2	3,6	11,0	3,1	2,1	2,9	2,9
Kadın	8,7	2,0	2,0	14,6	9,9	19,3	24,2	1,7	1,0	1,4	5,4	1,4	1,4	1,5	1,4

TÜİK, Türkiye Aile Yapısı Araştırması,2021.

Tabloda aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması erkeklere göre boşanmaya daha fazla etki etmektedir. Buradan eşler arası sorunlara kadın tarafının daha fazla müdahil olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Ailede karı-kocanın arasının bozulmasında taraf tutma dışında, yakın akrabaların farklı şekillerde etkisi görülmektedir. Örneğin, karı-kocanın arasının bozulmasında ister kadın tarafından kaynaklı olsun isterse erkek tarafından kaynaklı olsun, akrabalar arasındaki dedikoduların da önemli payı bulunmaktadır. 2021 yılında İstanbul'un Kadıköy, Ümraniye ve Üsküdar ilçelerinde 425 denek üzerinde yapılan bir çalışmada (Tablo 4), karı-kocanın arasının bozulmasında aile içi dedikoduların yüksek oranda etkili olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle aile içi dedikoduların, eşler arasındaki ilişkileri ne kadar olumsuz etkilediğine işaret etmektedir. Öyle ki bu tür dedikodular eşlerin boşanmasına yol açacak kadar tehlikeli boyutlara ulaşabilmektedir (Kaşdibi, 2022, s. 277).

Tablo 4: Karı-Kocanın Arasının Bozulmasında Aile İçi Dedikoduların Etkisi

	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %
Az	83	19,5	19,8
Orta	186	43,8	44,4
Fazla	150	35,3	35,8
Cevapsız	6	1,4	
Toplam	425	100,0	

“Aile” ana başlığı altında ikinci sıradaki başvuru 1248 adet ile “eşler arası iletişim” sorunu olmuştur. Ailedeki iletişim sorunları eşler arasında çatışmalara ve eşlerin birbirlerinden uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Yukarıda Tablo 3’te yer alan TÜİK verilerine göre eşler arasında iletişim sorunlarından olan “hakaret ve küfürlü konuşma” erkeklerde (%) 3,1); kadınlarda (%) 1,4) oranında boşanma nedenleri arasında sayılmıştır. Yine benzer sorunlardan olan “Dayak/Kötü Muamele” erkeklerde (%) 0,8); kadınlarda (%) 14,6) oranında boşanma nedenleri arasında sayılmıştır.

Eşler arası olumlu ilişkiler, ailedeki sağlıklı iletişimin temelini oluşturmaktadır. Sağlıklı ebeveyn iletişimi, aynı zamanda sağlıklı çocuklar demektir. Geleceğin sağlam aile yapısı, sağlıklı iletişim kurabilen ailenin içinde yetişen çocuklarla mümkün olmaktadır (Güleç, 2018, s. 107).

Karı-koca arasında sosyal medyanın yoğun kullanımı da eşler arası iletişim sorunlarına neden olmaktadır. Günümüzde, genelde eğlence amaçlı olarak başında saatler geçirilen sosyal medya bağımlılığı, hastalık derecesinde bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000 yılında yapılan bir çalışmada, bireylerin internette geçirdiği zamanın diğer bireylerle iletişim kurmada geçirdikleri zamandan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Demir, 2006, s. 8–10). Özellikle karı-kocadan birinin veya her ikisinin sosyal medyayı bağımlılık derecesinde kullanması, eşlerin birbirlerini ihmal etmelerine, telafisi zor hatta imkânsız problemlere yol açmaktadır. Aşağıdaki tabloda yer alan TÜİK verileri de

Türkiye’de sosyal medya kullanımının yüksek oranda olduğunu göstermektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Sosyal Medya Kullanım Oranları

Cinsiyete göre bireylerin son 3 ay içinde sosyal medya ve mesajlaşma uygulamalarını kullanma oranı, 2022			
Sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları	Toplam	Erkek	Kadın
WhatsApp	82,0	85,9	78,1
Instagram	57,6	59,3	55,9
YouTube	67,2	70,8	63,7
Facebook	50,4	61,5	39,4
Twitter	20,2	25,3	15,3
Telegram	13,6	16,8	10,3
TikTok	13,3	16,8	9,9
Snapchat	8,3	6,7	10,0
BİP	5,3	6,1	4,6
Diğer Other	0,5	0,7	0,4

TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022

Sosyal medyada zaman geçirmek, farklı faaliyetlere ayrılan zamanı azaltması nedeniyle insanların yaşamları üzerinde olumlu etkilerinin yanında, zaman öldürme ve insanların yüz yüze iletişim imkânlarını yok etme etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır (Güleç, 2018, s. 116). Günümüz ailesi, internet, cep telefonu, facebook, televizyon gibi iletişim ve etkileşim ağının içerisinde zorlanmaktadır. Bu tür iletişim araçları, belirli bir kullanım süresiyle sınırlı tutulmayıp fazla kullanımı durumunda bireyi pasif olmaya itmektir ve bu durum bireyin gelişimine zarar verebilmektedir. Oysa bu tür araçlar amaçları doğrultusunda etkili ve kararında kullanıldığında bireyin kişisel gelişimine önemli katkılar sağlayabilmektedir (Çalışkan ve Aslander, 2014, s. 271).

Yine eşlerden birinin veya her ikisinin işkolik olması da eşler arasında iletişim sorunları nedenleri arasında yer almaktadır. Çünkü eşlerin işkolik olması evin ve eşin ihmaline, dolayısıyla eşler arasında çatışmalar yaşanmasına neden olmaktadır. Sürekli iş düşünen, çalışmadığında kendisini suçlu hisseden bireyler zamanla işkolik bireylere dönüşmektedir. Bu bireyler iş odaklı bir yaşam sürdürdüğünden hem kendisini ve ailesini hem de sosyal çevresini ihmal etmekte (Yüksekbilgili ve Akduman, 2016, s. 96) ve bu sorun bazen boşanmalara dahi sebep olmaktadır. Yukarıda Tablo 3’te yer alan TÜİK verilerine göre bağımlılık derecesinde sosyal medya kullanımı ve eşin işkolik olmasından kaynaklı “sorumsuz ve ilgisiz davranma” erkeklerde (%) 41,2); kadınlarda (%) 24,2) oranında boşanma nedenleri arasında sayılmıştır. Yine benzer sorunlardan olan “evi terk etme” erkeklerde (%) 4,1); kadınlarda (%) 1,7) oranında boşanma nedenleri arasında sayılmıştır.

Kendilerine bu tarz sorunlar iletilen ADRB çalışanlarının, muhataplara konu ile ilgili ayetler (el-Furkân 25/54); (er-Rûm 30/21); (en-Nisâ 4/19) ve hadisler (et-Tirmizî, “Radâ”,

11); (İbn Mâce “Nikâh”, 50)⁶ ışığında manevi danışmanlık yapmaları ve onları bu konularda eğitimler veren birimlere yönlendirmeleri sorunun çözümüne büyük katkı yapacaktır.

“Aile” ana başlığı altında üçüncü sıradaki başvuru 1113 adet ile “ekonomik problemler” alt başlığında olmuştur. Kırsal bölgelerdeki tarıma dayalı yerleşimden şehir yaşamına geçildikçe ekonomik sorunlar daha çok artmıştır. Çünkü üretim ve tüketimin aşağı yukarı aynı ortamda karşılandığı ve dengelendiği tarıma dayalı ortamdan, tüketimin ağır bastığı gelirin gideri karşılamakta zorlandığı veya karşılayamadığı şehir yaşamı diğer pek çok sorun gibi maddi problemlere de sebep olmuştur. Ekonomik problemler de diğer alanlarda olduğu gibi eşler arası sorunların da başlıca sebeplerinden biri olmuştur.

Yukarıda Tablo 3’te yer alan TÜİK verilerine “evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama” erkeklerde (%) 9,7; kadınlarda (%) 9,9 oranında boşanma nedenleri arasında sayılmıştır. Yine “ailenin ekonomik durumunun bozulması (iflas vb.)” erkeklerde (%) 2,9; kadınlarda (%) 1,4 oranında boşanma nedenleri arasında sayılmıştır.

Ailede yaşanan ekonomik problemlerin nedenlerinden biri gelir yetersizliğidir. Yapılan bir araştırmada gelirin kullanımı konusunda problemlerle karşılaşan aileler arasında “gelir yetersizliği” nedeniyle problem yaşadıklarını belirtenler (%65.9) ilk sırada yer almıştır. Ege Bölgesi ile alakalı bir çalışmada bu oran %15.19 olmuştur (Aybey, 2015, s. 101). Bu farklılık Marmara Bölgesindeki hayat pahalılığının Ege Bölgesine göre daha yüksek olması veya Marmara Bölgesinin tüketim Ege Bölgesinin üretim bölgesi olması ve daha ucuza alım imkanının olması olabilir. Ailedeki ekonomik problemler yalnızca gelir düzeylerinin düşük olmasından değil gelirlerini yönetme şekillerinden de kaynaklanabilmektedir. Bu açıdan kendilerine ekonomi yönetimi açısından danışmanlık verilmesi çözüm için katkı sağlayacaktır (Çopur ve Şafak, 2003, s. 4-5).

“Aile” ana başlığı altında “Aileyi Ayakta Tutan Değerler - Sevgi-Saygı-Vefa-Merhamet” alt başlığına 5 yılda 8 adet başvurunun olması dikkat çekicidir. Aslında aileyi ayakta tutan ve eşleri birbirine bağlayan bu değerler konusunda başvurunun az olması, bu konularda fazla sorun yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Bu tarz sorunları örneğin, “evlilik-nikâh-boşanma” alt başlığında dile getirmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Çocuk

“Çocuk” ana başlığı altında en çok başvuru 272 adet ile “ebeveyn ve çocuk iletişimi” alt başlığında olmuştur. Onu 250 adet ile “çocuk eğitimi” alt başlığı takip etmiştir. Çocuklar aslında aileyi birbirine bağlayan en temel unsurlardan biridir. Diğer taraftan da çocukların eğitimindeki fikir farklılıkları ve çocuklarla yaşanan iletişim sorunları, aile içinde huzursuzluğa ve eşlerin birbirlerini suçlamasına varan çatışmalara yol açmaktadır.

Son yıllarda, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki, ebeveynden çocuğa doğru tek taraflı bir etkilenmeden çok, çocuğun ve ebeveynin karşılıklı olarak birbirini etkilediği iki yönlü etkileşimli bir süreç çerçevesinde değerlendirilmektedir. Aile ortamında sağlıklı iletişim kurulması, çocuğun gelişiminin ve kişiliğinin olumlu bir şekilde desteklenmesi ve aile

⁶ Bu ayetlerin ve hadislerin metinlerine “Evlilik-Nikâh-Boşanma” başlığında yer verilmiştir.

bireyleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi bakımından, hem anne-babalar hem de çocuklar için çok önemli ve gereklidir. Aslında çocuk ve yetişkin arasındaki iletişim doğumla birlikte başlar ve devam eder. Çocuklar, nasıl iletişim kuracaklarını öncelikle anne babalarını izleyerek öğrenirler ve sonuçları gözleyerek yeni davranışlar oluştururlar (Kırman ve Doğan, 2017, s. 30-31).

Yukarıda ifade edildiği üzere aslında çocuklar aile beraberliğinin devamında en önemli etkindir. Ailede iletişim dâhil sorunların birçoğu “çocuklar var” veya “çocuklar anne/babadan mahrum olmasınlar” düşüncesiyle büyütülmeden çözüme kavuşmakta veya kavuşturulmaktadır.

Dolayısıyla çocuklar aile ilişkilerinde olumlu veya olumsuzluk sonuçlara sebep olabilecek konumdadırlar. Onları olumlu neticeler doğuracak davranışlara yönlendirmek anne-babaların dini görev ve sorumlulukları arasındadır. Zira “*Mal ve çocuklarımızın sizin için birer imtihan olduğunu ve büyük mükâfatın Allah katında bulunduğunu bilin*” (el-Enfâl 8/28) ayeti bu hususa dikkat çekmektedir.

Ebeveyn ile çocuklar arasındaki iletişim sorununun çözümü noktasında eğitim düzeyi düşük olan, çok sayıda çocuğa sahip, çalışmayan ve genç anne-babalara yönelik, iletişim becerilerini destekleyici eğitim programlarının hazırlanması ve anne-babaların bu programlara katılmalarının sağlanması, anne-baba-çocuk iletişiminin olumlu yönde değiştirilmesi açısından yararlı olacağı görülmektedir (Kırman ve Doğan, 2017, s. 46).

Kendilerine bu tür sorun iletilen ADRB çalışanlarının, muhataplara konu ile ilgili başta dini bilgiler bağlamında manevi danışmanlık yapmaları ve onları bu konularda eğitimler veren birimlere yönlendirmeleri sorunun çözümüne büyük katkı yapacaktır.

Evlilik-Nikâh-Boşanma

“Evlilik-Nikâh-Boşanma” ana başlığı altında 6328 başvuru yapılmış ve en çok başvuru 2998 adet ile “Boşanma / Boşanma Sonrası Sorunlar” alt başlığında olmuştur. Yukarıda Tablo 1’de belirtildiği gibi her yıl evlilik ve boşanma oranları arasındaki makas kapanmakta, boşanma oranlarında daha fazla artış yaşanmaktadır. Bundan dolayı boşanma sorunlarında ADRB’lere başvuru sayısı da bir hayli fazla olmaktadır.

Yine bu ana başlıkta boşanma nedenlerinden biri olan “Aldatma / Zina” alt başlığında 704 adet başvuru olmuştur. Boşanma nedenleri ayrıntılı incelenirse bu sayının daha da artması ihtimali muhtemeldir. Çünkü eşler, aile mahremiyeti açısından veya gurur meselesi yaparak bu gerekçeyi ifade etmekten kaçınırlar.

Aldatma ve zina eşler arası sevgiyi, saygıyı, güveni ve sadakati zedeleyen en önemli etkindir ve geçmişte olduğu gibi günümüzde de boşanmaya kadar götüren eşler arası sorunların başında yer almaktadır. Tablo 3’te yer alan TÜİK verilerine göre “aldatma” erkeklerde (%) 8,2); kadınlarda (%) 19,3) oranında boşanma nedenleri arasında sayılmıştır.

Bu tarz sorunlarla muhatap olan ADRB’lerdeki din görevlileri “*İnsanı sudan yaratan ve onu nesep ve evlilik bağıyla birbirine bağlayan O’dur. Rabb’in her şeyde Kadir’dir*” (el-Furkân 25/54); “*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır*” (er-Rûm 30/21); “*Onlarla iyi geçinin...*” (en-Nisâ 4/19) vb. ayetler ile Hz. Peygamberin “*boşanmanın Allah’a en sevimsiz gelen helal*” (Ebû Dâvûd, “Talak”, 3) olduğunun ifade eden hadisini öncelikle ifade ederek bunun yanında “*Ashâbım!*

Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Vasiyetimi tutunuz. Zira onlar sizin idarenize ve himâyenize verilmişlerdir...” (et-Tirmizî, “Radâ”, 11); “Mü’minlerin iman bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlarınızdır” (İbn Mâce “Nikâh”, 50). *vb.* hadislerinde ifade edilen eşler arası ilişkilerin temel ilkelerinden hareket ederek aralarındaki ilişkilerin çerçevesini çizip sorunların çözümü karı-kocaya için yol gösterirler.

Boşanma ve boşanma sonrası ile ilgili sorunlarda bu kadar çok başvurunun olması, eşlerin evliliklerini kurtarmak için bir desteğe ihtiyaç hissettiklerinin açık göstergesidir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, geçmişte özellikle geniş aile tipinin daha yaygın olması ve akrabalık ilişkilerinin daha sıkı olması nedeniyle özellikle genç yaşta evlenen gençlere aile büyükleri tecrübeleriyle rehberlik ederek karı-koca arasında yaşanan sorunları çözerlerdi. Günümüzde de eşler, aralarındaki sorunların çözümü için aile büyüklerinin devreye girmesini istemektedirler. Türkiye’de ailevi sorunların önemli bir kısmı kurumlardan çok, akrabalar arasında çözülmektedir. Evliliklerde çıkan problemler ilk olarak aile meclislerinde ele alınır, çözümler üretilir. Şayet kırınglıklar varsa aile büyükleri araya girer ve sorunun büyümesine izin vermeden çözümlenmesini sağlarlar (Bayer, 2013, s. 121). Aşağıda tablo verileri de bu görüşü desteklemektedir (Tablo 6).

Tablo 6: Karı-Koca Arasındaki Sorunların Çözümünde Aile Büyüklerinin Etki Düzeyi

	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %
Az	50	11,8	11,8
Orta	153	36,0	36,2
Fazla	220	51,8	52,0
Cevapsız	2	0,5	
Toplam	425	100,0	

Tabloya göre eşler arası sorunların çözümünde aile büyüklerinin etkisi “fazla” düzeyde %52 gibi önemli bir orana sahiptir. Eşler, aile mahremiyetini de düşünerek problemlerini en başta anne baba gibi aile büyüklerine iletip tecrübeleriyle kendilerine yol göstermelerini isterler. Aile büyükleri de evlatlarının yuvaları yıkılmasın düşüncesiyle her türlü katkıyı vererek eşler arasında sulhu sağlamaya çalışırlar (Kaşdıbi, 2022, s. 293).

Bu çözüm şekli İslam’daki “aile hakemliği” müessesesinin ruhuna da uygun bir yöntemdir. Çünkü İslam’daki aile hakemliği uygulamasında eşler arası sorunların çözümü için aile büyüklerinin devreye girmesi “...erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin...” (en-Nisâ 4/35) ayeti ile zorunluluk derecesinde tavsiye edilmektedir.

Günümüzde ise aile büyüklerinin desteğinden uzakta evlilik hayatına adım atan genç çiftler, özellikle evliliklerinin ilk yıllarında küçücük sorunlarda dahi mahkeme yolunu tutmaktadırlar. Evliliklerin ilk 5 yılı eşler açısından uyum, birbirlerini tanıma, kaynaşma açısından daha kırılgan ve kritik yıllardır. Bu süreçte yaşanacak en küçük anlaşmazlıklar, eşler arasında ileride yaşanacak büyük sorunların temellerinin

atılmasına yol açabilmektedir (Bayer, 2017, s. 222). 2021 yılı TÜİK verilerine göre evliliklerin ilk 5 yılı içinde gerçekleşen boşanmaların %33,6 gibi yüksek orana sahip olması, bu durumun en bariz göstergesidir.

Yine günümüzde aile büyüklerinin desteğinden uzakta evlilik birlikteliği kuran eşler, aralarındaki sorunların çözümü için alternatif başvuru kaynaklarından biri olarak din görevlilerini görmektedirler. Konu ile ilgili yapılan bir araştırmadan elde edilen ve aşağıda tablo halinde gösterilen veriler de bu görüşü desteklemektedir (Tablo 7).

Tablo 7: Karı-Koca Arasındaki Sorunların Çözümünde Din Görevlilerinin Etki Düzeyi

	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %
Az	190	44,7	45,6
Orta	173	40,7	41,5
Fazla	54	12,7	12,9
Cevapsız	8	1,9	
Toplam	425	100,0	

Tablodaki veriler incelendiğinde, eşler arası sorunların çözümünde din görevlilerinin etkisi, “fazla” düzeyde az orana sahip olmasına rağmen, bir şekilde etkili olduğunu ifade edenler açısından “orta ve fazla” düzey birlikte ele alındığında %54,4 gibi önemli bir orana sahiptir. Bu durum ADRB çalışmalarının ve oralarda çalışan din görevlilerinin manevi danışmanlık ve rehberlik tarzında yaptıkları faaliyetin önemini daha da arttırmaktadır (Kaşdıbi, 2022, s. 302).

Başka bir çalışmada 2015-2020 yılları arasında Bingöl genelinde Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran 512 danışanın dokümanları üzerinde yapılan incelemede, en çok boşanma şikâyetleri ile ilgili başvuru yapıldığı ve muhatapların sorunun çözümü için din görevlilerine danışmayı tercih ettikleri anlaşılmıştır. Danışanların bu bürolara sorunlarını ileterek hem bilgi almak hem de yaşadıkları psikolojik sıkıntıdan kurtulmak için çözüm arayışında oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bürolarda görev yapan din görevlilerinin danışanlara bir uzman olarak yardım etmeye çalıştıkları, çözüme kavuşturmakta zorlandıkları sorunlarda ise Din İşleri Yüksek Kuruluna ve psikolojik destek almak için gerekli mercilere müracaat etmeleri hususunda yardımcı oldukları tespit edilmiştir (Mürsel ve Onur, 2020, s. 235-236).

Genç

“Genç” ana başlığı altında 801 başvuru yapılmış ve en çok başvuru 280 adet ile “Gençlerle İletişim” alt başlığında olmuştur. “Ergenlik Dönemi Problemleri” ve “Teknoloji Bağımlılığı” da gençlerle iletişim sorunu nedenleri olarak kabul edildiğinde bu konudaki başvuru sayısı daha da artmaktadır.

Son yıllarda ebeveyn ile çocukları arasındaki iletişim sorunları daha fazla yaşanmaya başlamıştır. Gençlerin davranışlarında anne babadan ziyade arkadaşlar gibi aile dışı çevrelerin etkili olması da bu sorunlarda önemli bir etkidir. Yine son yıllarda hayatımıza giren sosyal medyanın bilinçsiz ve sınırsız kullanımı da iletişim sorunlarının en temel kaynaklarından biridir. Gençler evde iken genelde odalarına kapanmakta,

evdeki zamanlarının çoğunu telefon, tablet ve bilgisayar başında sosyal medya platformlarında geçirmekte, yemek dışında nerdeyse ebeveynleriyle bir arada bulunmamaktadırlar. Bu durum ise sıklıkla ebeveynler ile gençler arasında sorunlara, çatışmalara hatta aile huzurunu bozucu tartışmalara sebep olmaktadır. Yine ergenlik döneminde bedensel ve ruhsal değişimler yaşayan gençlerin daha çok sinirli, başına buyruk davranışları anne babaları ile ilişkilerini zedelemektedir.

Yine bu başlık altında 262 adet başvuru ile “Gençlik Dönemi İnanç Problemleri” önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde gençlerin daha çok sorgulayıcı olmaları, arkadaş ve sosyal medyanın etkisiyle dini değerlere ters düşen düşünce ve akımları benimsemeleri özellikle dindar anne babalar ile gençleri karşı karşıya getirmektedir.

Aslında ebeveyn ile gençler arasında yaşanan bu tarz sorunlar genelde inanç açısından değil, ibadetler açısından olmaktadır. Hâlbuki gençler, ebeveynlerin zannettiği kadar ibadet konusunda zayıf ve eksik değildirler. Aşağıdaki anket verileri de bu görüşü desteklemektedir.

2013 yılında 240 genç arasında yapılan bir ankette deneklere “Gençler kendilerini ne kadar dindar görüyorlar?; “Gençler kendilerini dinin neresinde konumlandırıyorlar? ” soruları yöneltilmiştir. Yine bu sorularla bağlantılı olarak “Allah’a iman” konusu da sorulmuştur. Gençlerden %92,1’i Allah’ın varlığına inandığını belirtmiş, %0,4’ü Allah’a inanmadığını ifade derken, %7,5 ise “Başka” seçeneğini tercih etmiştir. Ankete katılan gençlerden %30,8’i beş vakit namaz kıldığını belirtirken, %64’ü namaz kılmayı gereksiz bulduğunu ifade etmiştir. Yine gençlerden %72,5’i eksiksiz oruç tuttuğunu, %4’ ü ise hiç oruç tutmadığını belirtmiştir (İmamoğlu ve Ferşadoğlu, 2013, s. 19-40).

Bu sorunların temeli, ebeveynlerin kendi gençlik dönemlerine göre çocuklarını değerlendirmeleridir. Bu tarz sorunlar kendilerine iletilen büro görevlileri, kendi gençlik dönemlerine göre değil, içinde bulunulan zamana göre gençlerin değerlendirilmesi konusunda ebeveynlere tavsiyeler de bulunarak yol göstermelidir. Gerekliğinde destek almaları için, psikolog vb. uzmanlık alanlarına ebeveynleri yönlendirmelidir.

Kadın

“Kadın” ana başlığı altında 783 başvuru yapılmış ve en çok başvuru 613 adet ile “İslam’da Kadın Hakları” alt başlığında olmuştur.

Allah, evliliğin fiziksel ve cinsel ihtiyaçların tatmininin çok ötesinde bir amaç taşıdığını belirterek karı kocaya birtakım haklar verip beraberinde sorumluluklar yüklemiştir. Kur’an’da “...kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde (hak konusunda) bir derece farkı vardır” (el-Bakara 2/228) ayeti genel olarak eşlerin birbirlerine karı-kocanın karşılıklı haklarına ve sorumluluklarına vurgu yapmaktadır.

Yine Hz. Peygamberin Veda Hutbesinde ümmetine vasiyet niteliğindeki tavsiyeleri arasında, eşlerin birbirlerine karşı ve özellikle kocaların eşlerine karşı sorumluluklarını hatırlatması oldukça önemlidir. Hz. Peygamber eşlerin birbirleri üzerindeki hakları ve yükümlülükleri ile ilgili şunları dile getirmiştir:

Ashâbım!... Şunu bilin ki, sizin kadınlar üzerinde haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır.

Sizin onlar üzerindeki haklarınız, yatağımızı yabancıardan korumaları, istemediğiniz kimseleri evinize almamalarıdır.

Onların sizin üzerinizdeki hakları ise, giyim kuşam ve yeme içme konularında kendilerine iyi imkânlar sağlamanızdır (et-Tirmizî, "Radâ", 11; İbni Mâce, "Nikâh", 3).

İslam Dininin kadına verdiği öneme açısından nüfusun tamamına yakını Müslüman olan Türkiye’de, bu konunun sorunlu alan olarak görülüp başvuru sayısının fazla olması dikkat çekicidir. Çünkü davranışlarında dini ilkeleri referans alan eşler araların karşılıklı hak ve sorumluluklarda sorun yaşanmaması gerekir. Bu duruma neden olarak geleneksel ataerkil aile yapısından kaynaklı erkeğin egemen olması ve erkeğin üstünlüğüne işaret eden dini metinlerin yanlış yorumlanması sayılabilir. Örneğin “Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar...” (en-Nisâ 4/34) ayetinden anlaşılması gereken, erkeğin kadına üstünlüğü cinsiyet anlamında değil; erkeğin özellikle ev dışında üstlendiği statüden dolayıdır. Bunun dışında, yapılan işin niteliğine göre erkek veya kadının becerisi değişmektedir. Örneğin ev işlerinde kadın daha beceriklidir, daha üstündür. Diğer taraftan günümüzde kadınların çalışma hayatında daha fazla yer alması, sorumluluklarının bazılarını yerine getirme noktasında aksamalara yol açmaktadır. Önemli olan çalışma hayatını ve sosyal yaşamı dengeli bir şekilde sürdürmektir. Ancak bu şekilde sorunlar en aza indirgenebilir.

Aile ve Dini Rehberlik Büro görevlileri, bu tarz sorunlarda mümkünse eşleri birlikte görüşmeye çağırarak, yukarıda zikredilen ayet ve hadisler ışığında karşılıklı hak ve yükümlülüklerini açıklayarak sorunun çözümüne destek olmalıdır.

Sağlık

“Sağlık” ana başlığı altında 1500 başvuru yapılmış ve en çok başvuru 436 adet ile “Psikolojik Problemler” alt başlığında olmuştur.

Birçok hastalığın temel sebebi olan psikolojik rahatsızlıklar, aynı şekilde eşler arası sorunların da temel nedenlerinden biri olmaktadır. Çünkü eşlerden birinde veya her ikisinde bu tür rahatsızlığın olması evlilik ilişkisini zora sokmakta hatta karı-koca birlikteliğini imkânsız hale getirmektedir. Yukarıda Tablo 3’te yer alan TÜİK verilerine göre “ruhsal bozukluklar” erkeklerde (%) 2,9); kadınlarda (%) 1,5) oranında boşanma nedenleri arasında sayılmıştır. Bu veri de göstermektedir ki bu tür rahatsızlıklar ailede ve özellikle eşler arasında büyük sorunlara yol açmaktadır.

“Sağlık” ana başlığı altında ikinci en çok başvuru 301 adet ile “Kürtaj” alt başlığında olmuştur. Kürtaj da günümüzde gittikçe çoğalan önemli problemlerden biridir. Kürtaj nedenleri olarak ana rahminde iken bebeğin özürsüz olduğunun anlaşılması, evlilik dışı ilişkilerden kaynaklanan hamilelik ve hamileliğin annenin hayatını tehdit etmesi sayılabilir. Son madde hariç diğerlerinde kürtaj uygulaması haksız yere cana kıymanın haram olduğunu (el-Furkân 25/68; el-En’âm 6/151), rızık korkusu gibi cahilce sebeplerle çocukları öldürmenin hak yoldan sapmak olduğunu ” (el-En’âm 6/140,151; el-Mümtehine 60/12) ifade eden ayetler ile Sizin her birinizin yaratılışı annesinin karnında 40 günde derlenip toparlandığını (Müslim, “Kader”, 1), katilin esas hesabının ahirette

olacağını (İbn Mâce, “Diyât”, 2) belirten hadislerde işaret edildiği üzere İslam’da kesin olarak yasaklanmıştır.

Aile ve Dini Rehberlik Büroları çalışanlarının bu ayetler ve hadisler ışığında bu konularda sorun yaşayan eşlere rehberlik ve danışmanlık yapmaları, sorunların çözümüne büyük katkı sağlayacaktır.

Sosyal Durumlar

“Sosyal Durumlar” ana başlığı altında 186 başvuru yapılmış ve en çok başvuru 169 adet ile “Batıl İnanç-Sihir-Büyü” alt başlığında olmuştur. Aile içinde ve eşler arasında yaşanan sorunların bir kısmının nedeni de dini temeli olmayan kulaktan dolma inanışlar ve eşler arasını bozmaya yönelik sihir, büyü tarzı uygulamalardır. Bu tarz inanışlar ve uygulamalar İslam’da yasaklanmasına rağmen sosyal hayatta var olan gerçeklerdir.

Bu konuda devreye girecek olan din görevlileri, karı-koca arasını bozacak sihir ve büyü de dâhil bu tarz uygulamaların şeytan işi, insanı küfre götürecek teşebbüsler olduğunu, kaçınılması gerektiğini (el-Bakara 2/102; el-Felak 113/1,4; el-Mâide 5/90), gaybı (gizli olanı) Allah’ın bildiğini ifade eden (en-Neml 27/65; el-En’âm 6/50; el-A’râf 7/188) ayetler ile dinde olmayan bir şeyin (batılın) yapılmasının merdud (reddedilmiş) olduğunu (Buhârî, “Sulh”, 5), sihir yapmanın insanı helâka sürükleyeceğini ifade eden (Ebû Dâvûd, “Tıb”, 23; Buhârî, “Tıb”, 48), arrafa (kâhine) gidip bir şey sormanın kırk gecelik namazı geçersiz kılacağını belirten (Müslim, “Selâm”, 125) hadisler ışığında muhataplara doğru dini bilgileri aktarmaya ve yalan yanlış bilgilere itimat etmemeleri noktasında uyarılar yapmaya devam etmelidirler.

Sonuç

Dini değerler tarih boyunca insanların yaşamı üzerinde kaçınılmaz bir etkiye sahip olmuştur ve gelecekte de etkili olmaya devam edecektir. Boşanmaların veya problemlili evliliklerin bir hayli fazla olduğu günümüzde, eşlerin sorunlu davranışlarının ya da yaşadıkları gerilimlerin altında yatan nedenler araştırılarak aile danışmanlığı yoluyla, bu problemlerin insan psikolojisini araştıran pozitif bilimlerin göstermiş olduğu yöntemler çerçevesinde çözümü mümkün olabileceği gibi, toplumun çoğunluğunun inandığı ve benimsediği dinî kurallar çerçevesinde çözüm yolları üretilmesi de mümkün ve gereklidir. Bunun yolu ise sorun yaşayan ailelere etkili dini danışmanlık yapmaktan geçmektedir. Bunu yapacak önemli kurumlardan biri de Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarıdır

İstanbul merkezli Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yapılan başvuru konuları incelendiğinde toplumun ve özelde ailelerin yaşamış oldukları problemlerin pek çoğu ile ilgili çözüm arayışı içerisinde oldukları görülmektedir. Bu durum ADRB çalışmalarının ve dolayısıyla bu bürolarda çalışan din görevlilerinin icra ettiği görevlerin, toplumsal sorunlara ve özelde aile problemlerine çözüm üretecek önemli bir alternatif olduğunu göstermektedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere İstanbul’da 2016-2021 yılları arası ADRB’lere yapılan toplam 15888 başvurudan 11697 tanesi “aile”, “evlilik-nikâh-boşanma” ile ilgili sorunlara yönelik olmuştur ve oldukça yüksek bir orana sahiptir. Yine 2018 yılında Türkiye genelinde bu bürolara 14012 başvuru yapılmış olup en çok başvuru 9645 adet ile aile ve evlilik-boşanma konularında olmuştur. Bu veriler aile birliğinin korunması ve

eşleri boşanmaya kadar götürebilen anlaşmazlıkların çözümü noktasında dini rehberliğin önemini göstermektedir.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının daha etkin çalışabilmesi açısından bu bürolarda hizmet yürüten din görevlilerinin de eğitilmesi son derece önemlidir. Zira, günümüzde ailede ortaya çıkan problemlerin geçmiş dönemlere kıyasla son derece artmış olması, bu görevi icra edecek kişilerin de uzmanlaşmasını zorunlu kıldığından dolayı sadece iyi bir dini bilgiye sahip olmanın aile danışmanlığı için yeterli olduğunu söylemek de mümkün değildir. Aile danışmanlığına konu olan problemlerin psikolojik, sosyolojik, kültürel, hukuki, ekonomik, tıbbi vb. yönleri unutulmamalıdır.

Günümüz aile yapısının ortaya çıkardığı sorunlarla ilgili gerekli donanımına sahip din görevlileri aile, evlenme, boşanma vb. soru ve sorunlarla kendisine başvuran kişilerle etkin dinleme, empati kurma vb. terapi teknikleriyle ve danışmanlık ilkeleriyle etkileşim içerisine girebilir. Bu sayede başvuran kişinin temel probleminin ne olduğunu anlayarak tarafsız çözümler üretilebilir. Buna ilaveten, evlenme, boşanma gibi konularda dinin emrettiği hükümlerin neler olduğu, eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları gibi konularda karı-kocayı bilgilendirebilir. Karı-koca arasındaki çatışmalara, geçimsizliğe ve aile içi anlaşmazlık nedenlerine yönelik sabır, tövbe, af, merhamet, kul hakkı, imtihan, kader ve dua gibi kavramlar üzerinden örnekler de vererek danışanların manevi yönlerini kuvvetlendirecek açıklamalar yapabilir. Evlenme ve boşanma konularında yaşanan çatışmaların insanı yıpratabileceğini ifade ederek, kaygılarından kurtulmasının mümkün olduğunu açıklayıp, ayetlerden, hadislerden, sahabe hayatından ve günümüzde yaşanan olaylardan örnekler vererek danışana manevi destekle birlikte moral motivasyon desteği verebilir.

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere çoğunluğu İslam dinini benimsemiş ve aile gelenekleri önemli ölçüde İslam dininin kurallarıyla şekillenmiş olan Türkiye’de Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının ailede ortaya çıkan problemlerin çözümü noktasında önemli ve etkili bir rol üstlenebileceği açıktır. Bu nedenle, İslam aile hukukunda önemli bir yeri olan aile hakemliği sistemini temel alarak aile danışmanlığı hizmetlerini yürüten Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının toplum nezdinde farkındalığı artırılmalı, aile arabuluculuğu sistemine dâhil edilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı, gerekli resmi ve hukuki altyapısı güçlendirilerek daha işlevsel hale getirilmelidir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Ithenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Ithenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

- Aktay, Y. (2004). Modern Dünyada Ailenin Toplumsal Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar. *Fikir Dünyası Düşünce Dergisi* 2, 70-77.
- Aybey, S. (2015). *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile Ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz Ve Değerlendirilmesi (Ege Bölgesi Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Bayer, A. (2018). Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri. *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1(2), 215-234.
- Bayer, A. (2013). *Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet Ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Buhârî, M. (1992). *el-Câmi 'u's-sahîh*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çalışkan, N. ve Aslenderen, M. (2014). Aile İçi İletişim ve Siber Yaşam: Teorik Bir Çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 15 (2), 263-277.
- Çopur, Z. ve Şafak, Ş. (2003). Ailede Gelirin Kullanımına İlişkin Karşılaşılan Problemlerin İncelenmesi. *Aile ve Toplum (Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi)* 6 (6).
- Demir, E. (2006). *Birey ve Aile Yaşamına İlişkin Konularda İnternet Kullanımının Belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi.
- Ebû Dâvûd, S. (1992). *es-Sünen*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Güleç, V. (2018). Aile İlişkilerinin Sosyal Medya ile Birlikte Çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergi* 2(1), 105-120.
- İbn Mâce, M. (1972). *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî. Mısır: y.y.
- İmamoğlu, A. ve Ferşadoğlu, S. (2013). Psikolojik Açından Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1), 19 – 40.
- Karlı, E. (2019). Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi* 1 (1), 1-14.
- Kaşdibi, A. (2022). *İslam Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik ve Aile Arabuluculuğu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Kırman, A. ve Doğan, Ö. (2017). Anne-Baba Çocuk İlişkileri: Bir Meta-Sentez Çalışması. *H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 4 (1), 28-49.
- Kızmaz, Z. ve Altuğ, S. (2019). Aile Sorunlarının Ortaya Çıkmasında Ebeveyn Müdahalelerinin Etkisi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8(2), 538-557.
- Köse, S. (2014). *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları.
- Mürsel, C. ve Onur, F. (2020). Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Problemlere Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Katkısı (Bingöl Örneği). *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2), 231-255.

- Müslim, M. (1992). el-Câmi' u's-sahîh. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2007). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Tan Yayınları.
- Temel, A. (2019). İslam Aile Hukukundaki Arabulucu-Hakemlik Uygulamasının Türkiye'de Aile Arabuluculuğuna Muhtemel Katkıları. *darulfunun ilahiyat* 30 (2), 311-336.
- Tezcan, M. (2010). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayınları.
- Tirmizî, M. (1992). *Sünenü't-Tirmizî*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Yaşa, U. ve Yücer, H. M. (2019). Aile Bütünlüğünün Korunmasında Aile Arabuluculuğunun Gerekliliği. A. Arslan (Ed.). II. Uluslararası İnsan Hakları-Ailenin Korunması Hakkı. Ankara Sempozyumu, Ankara: İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.
- Yüksekbilgili, Z. ve Akduman, G. (2016). Bireysel Mutluluk ve İşkoliklik İlişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31, 95-112.